

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

โลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลมาจากมีการนำเอาเทคโนโลยีที่ทันสมัย เข้ามาจัดการธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมแบบใหม่ ในรูปของบริโภคนิยม มีการเคลื่อนย้ายของประชาชนเข้าสู่เมืองอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ก่อให้เกิดการทำลายฐานรากของโครงสร้างสังคมเดิม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียงพึ่งตนเอง อาศัยความผูกพันระบบเครือญาติ เปลี่ยนมาเป็นโครงสร้างสังคมใหม่ ที่ต้องพึ่งระบบเศรษฐกิจแบบตลาดจากภายนอก อยู่ในการควบคุมจากประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก เป็นส่วนใหญ่ มีการผูกขาดและกีดกันทางการค้าของประเทศที่ได้เปรียบทางด้านเศรษฐกิจ โดยอาศัยการแลกเปลี่ยนเคลื่อนย้ายทรัพยากรจากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่ง มีการเข้าไปลงทุนในประเทศที่มีทรัพยากรและแรงงานถูก ซึ่งส่วนมากจะอยู่ในประเทศของโลกที่สาม ใช้ระบบการโฆษณาประชาสัมพันธ์ ให้ผู้บริโภคเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหันมาบริโภคสินค้าและบริการ พร้อมทั้งมีการพัฒนาเทคโนโลยีทางชีวภาพ เช่น การตัดแต่งสายพันธุ์ของพืชและสัตว์ หรือ GMOs แสวงหาผลประโยชน์ จากทรัพย์สินทางภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อที่จะผูกขาดระบบเศรษฐกิจโลกทั้งระบบ

การเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการขาดจิตสำนึกและจิตวิญญาณ การทำลายล้างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศวิทยาของมนุษย์ในโลกอย่างกว้างขวาง ส่งผลต่อสภาพทางจิตใจของมนุษย์ ทำให้เกิดความอ้างว้าง หวั่นวิตก ความกลัว ความสิ้นหวัง และความก้าวร้าวสูง มนุษย์ที่อยู่ในสังคมทุนนิยม ย่อมจะต้องยอมรับปรัชญาชีวิตแบบทุนนิยมซึ่งนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณของมนุษย์สมัยใหม่ คาร์ล มาร์กซ นักปรัชญาสังคมนิยม เคยกล่าวไว้ว่า “เมื่อค่าของความ เป็นมนุษย์สูญหายไป ชีวิตก็ยอมไร้ค่าไปด้วย ยิ่งมีวัตถุมากชีวิตก็ยอมแปลกแยกมากขึ้น...นักเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมได้นำเอาทรัพย์สินสมบัติและความมั่งคั่งมาให้เรา แต่ขณะเดียวกัน ก็ได้พรากเอาชีวิตและมนุษยธรรมไปจากเราด้วย” (วัฒนธรรมอันหลากหลายของมนุษยชาติ, ม.ป.ป.: 306-335)

ท่ามกลางวิกฤตการณ์ทางการพัฒนา สังคมไทยเราได้พบกับการล้มละลายของความเชื่อ และความคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธโดยพื้นฐาน ศาสนาพุทธมีปรัชญาสอนให้คนรักธรรมชาติและรักษาสิ่งแวดล้อม แต่ปรากฏว่าในการพัฒนาในช่วง 30 ปีของประเทศไทย

ได้มีการทำลายล้างสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ทรัพยากรธรรมชาติของเรา เสื่อมโทรมลงทุกที จนเราต้องกลับมาคิดว่า อะไรเป็นปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ พบว่า อุดมการณ์ที่เราเรียกว่า การพัฒนา อาจมีส่วนสำคัญ ในการสร้างวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจของเรา เน้นแต่เรื่อง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเพิ่มรายได้ประชาชาติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ ได้มีการดำเนินการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในกระบวนการผลิตอย่างกว้างขวาง ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ได้มีการพิทักษ์รักษาคุณภาพทางสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด มลภาวะขยายตัวเพิ่มขึ้น พร้อมๆ กับการขยายตัวของการผลิตและการลงทุน อาจกล่าวได้ว่ายุทธศาสตร์การพัฒนา มีเนื้อหาที่เน้นเรื่องทำลายล้างธรรมชาติ โดยให้ความสนใจระดับสูงแก่เรื่องการผลิตทางวัตถุ โดยไม่คำนึงถึง ต้นทุนทางสิ่งแวดล้อม จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่เราจะสรุปว่า ยิ่งพัฒนา สิ่งแวดล้อมยิ่งถูกทำลาย (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538)

แผนปฏิบัติการ 21 เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (มานพ เมฆประยูรทอง, แปล: 2539) เป็นแผนแม่บทของโลก ที่มีเป้าหมาย เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืน คือ การพัฒนาการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจในอัตราที่สูง ในเอเชียตะวันออกเฉียงและในประเทศไทย การพัฒนาได้ก่อให้เกิดความหายนะของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้เกิดมลภาวะและการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ เรื่องสิ่งแวดล้อมเราต้องมองระยะยาว 10-20 ปี หรือ 50 ปีข้างหน้า และจะต้องคำนึงถึงขีดจำกัดทางนิเวศวิทยาพร้อมกันไปด้วย

ฮาร์ลิม บรันด์แลนด์ ได้เคยนิยามว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ “การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน โดยมีได้ลดสมรรถนะของอนุชนรุ่นหลัง ในการตอบสนองความต้องการของตนเอง” (วัฒนธรรมอันหลากหลายของมนุษยชาติ, ม.ป.ป: 270)

ภายใต้กระแสอันเชี่ยวกรากของโลกาภิวัตน์ ที่บรรษัทข้ามชาติเข้ามามีบทบาททางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ระบบโครงสร้างเดิมๆ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมทั้งรูปธรรม และนามธรรม เช่น ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ วิถีชีวิต รวมทั้งรูปแบบสิ่งก่อสร้างต่างๆ ฯลฯ

พลวัตแห่งการเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ทั้งในระดับต่างประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับประเทศในปัจจุบัน เป็นการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ ทำให้ประเทศไทยปรับโครงสร้างธุรกิจ ในขอบเขตที่ยังไม่เคยปรากฏมาก่อน หลายประการด้วยกัน ยกตัวอย่างเช่น

1. ด้านการเมือง มีการปรับโครงสร้างทางการเมืองและรัฐธรรมนูญ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การกระจายอำนาจ ไปสู่ท้องถิ่น และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2. ด้านเศรษฐกิจ มีการปรับโครงสร้างภายในจากเศรษฐกิจที่พึ่งพาการเกษตร มาสู่เศรษฐกิจที่พึ่งพาภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ เปิดสู่โลกภายนอก อันเป็นแรงกดดันจากกระแสโลกาภิวัตน์ และสภาพของโลกที่ไร้พรมแดน มีการขยายตัวเชื่อมโยงไปสู่ประเทศต่างๆทั่วโลก

3. ด้านสังคม มีการปรับโครงสร้างครอบครัวจากลักษณะครอบครัวขนาดใหญ่ อันเป็นลักษณะครอบครัวในสังคมชนบทมาเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nucleus Family) ที่มีขนาดเล็กกว่าเดิม อันเป็นลักษณะของครอบครัวในสังคมเมือง สังคมไทยเกิดการขยายตัวของสังคมเมืองในขอบเขตที่ขยายตัวอย่างกว้างขวาง และรุนแรงโดยจะแผ่ไปสู่จังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

4. ด้านการศึกษา ระดับการศึกษาของคนไทยมีการขยายตัวมากขึ้นด้วยอัตราเร่งที่สูงขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นผลจากแรงกดดันในการแข่งขันในสังคมอุตสาหกรรม และอีกส่วนหนึ่งเป็นผลจากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในอันที่จะลดช่องว่างในด้านการศึกษา เพื่อให้คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ของประเทศสอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศ (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2543: 92-105)

การปรับโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจของไทยภายใน และในส่วนที่สัมพันธ์กับต่างประเทศ ได้เกิดขึ้นคู่ขนานไปกับการปรับโครงสร้างในด้านสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและโครงสร้างของครอบครัวไทย การขยายตัวของชุมชนเมือง อันเป็นผลจากการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ จากลักษณะเศรษฐกิจที่พึ่งพาการเกษตรมาเป็นเศรษฐกิจที่พึ่งพาอุตสาหกรรมและบริการ ได้ทำให้สังคมชนบทของไทยมีแนวโน้มลดสัดส่วนลงไปตามลำดับ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวย่อมทำให้รูปแบบครอบครัวไทย ซึ่งส่วนใหญ่เคยอยู่ในชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว ครอบครัวไทยซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่ที่อยู่กันหลายคนในแบบเครือญาติในชนบท กำลังเผชิญปัญหาของการขยายตัวของชุมชนเมืองแย่งเข้าไปกินที่ในสังคมชนบท แรงผลักดันดังกล่าว จะทำให้ครอบครัวไทย ซึ่งเป็นครอบครัวใหญ่ ต้องลดขนาดลงเป็น “ครอบครัวเดี่ยว” (Nucleus Family) อันประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก กล่าวคือ การย้ายออกจากชุมชนชนบท (Rural Community) เพื่อมาหางานในด้านอุตสาหกรรมและบริการในชุมชนเมือง จะทำให้ พี่ น้อง และญาติที่เคยอยู่ด้วยกันต้องแยกจากกัน (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2543: 92-105)

ผลกระทบที่เกิดจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ทำให้ชุมชนแต่ละแห่งมีการปรับตัว โดยจะมีการปรับโครงสร้างภายในชุมชน หาสิ่งอำนวยความสะดวกที่สนองความต้องการของตนเอง เช่น ถนน ระบบประปา เครื่องใช้ไฟฟ้า บ้านเรือนก็มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง สมาชิกหรือระบบเครือญาติที่อาศัยร่วมกันในบ้านเรือนก็มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมของชุมชนจะต้องยึดหลักของการคงอยู่และความยั่งยืน ไม่เป็นการทำลายหรือกระทบต่อความเป็นอยู่ของชนรุ่นหลัง เพื่อดำรงชีวิตและคุณภาพชีวิต

ที่จะสืบทอด การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดผลดีต่อสังคม ทั้งด้านนิเวศและสิ่งแวดล้อม จะต้องส่งเสริม ความสัมพันธ์และคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

ที่ผ่านมาโครงการพัฒนานับไม่ถ้วน ได้พยายามแก้ไขปัญหาคความยากจน ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชนเผ่าพื้นที่สูง แต่การแก้ไขปัญหาก็ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการละเลยมิติทางวัฒนธรรมของชุมชนและชุมชนไม่มีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหานั้นๆ

การจัดการสภาพแวดล้อม ทางนิเวศวิทยา มิใช่เป็นเพียงการจัดการทรัพยากรเท่านั้น หากเป็นการแบ่งปันอำนาจให้แต่ละฝ่าย ร่วมกันจัดสรรทรัพยากรที่เป็นรูปธรรม รวมทั้งการเผยแพร่ค่านิยมทางวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรเหล่านั้นไปพร้อมๆ กัน ชุมชนจะดำเนินไปด้วยดี สามารถเลี้ยงปากท้อง มีการสร้างที่อยู่อาศัยแบบง่าย โดยใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติ โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา ให้อยู่บนพื้นฐานความพอเพียงและนำไปสู่ความยั่งยืนด้วย

อาจกล่าวได้ว่า ศตวรรษที่ 20 เป็นศตวรรษของชุมชนเมืองและวิถีชีวิตของคนเมือง การดำรงชีวิตในชนบทเป็นวิถีทางดำรงชีวิตของมนุษยชาติส่วนใหญ่ในอดีตมานานนับพันปี แต่ในยุคที่ ย่างก้าวสู่ศตวรรษใหม่ จะนำเราเข้าสู่โลกของชุมชนเมืองที่มีชนบทเล็กๆ แทรกอยู่ประปราย การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการที่ชนบทมีการเปลี่ยนโครงสร้างสังคมที่มีอยู่เดิม เกิดวิถีคิดที่แปลกใหม่ ความสัมพันธ์ทางสังคม ระบบเครือญาติ พร้อมกับการปรับโครงสร้างของ ครอบครั้ว เพื่อให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศชุมชน

ปัจจุบันมีชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ กรมสงเคราะห์ชาวเขาได้รายงานผลการสำรวจจำนวนประชากรชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยไว้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ข้อมูลแสดงชนเผ่าในพื้นที่สูงของประเทศไทยจำแนกตามเผ่า ในปี 2538

ชาติพันธุ์	กลุ่มบ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนเพศชาย	จำนวนเพศหญิง	ประชากรรวม
กะเหรี่ยง	2,017	70,046	179,909	173,201	353,110
ม้ง	242	14,430	55,958	55,719	111,677
เย้า(เมี่ยน)	184	5,737	20,990	20,707	41,697
อีก้อ	256	8,484	24,987	24,916	82,158
ลีซอ	149	5,403	15,668	15,795	31,463
ลัวะ	67	3,308	8,794	8,552	17,346
ถิ่น	152	6,940	24,498	23,527	48,025
ขมุ	33	1,934	5,297	4,901	10,198
มลาบรี	1	10	31	26	57
ปะหล่อง	4	347	988	949	1,937
ตองซุ	4	53	145	131	276
จีนฮ่อ	65	3,414	10,232	9,541	19,773
ไทยใหญ่	57	2,799	7,129	6,681	13,810
ไทยลื้อ	14	860	1,980	1,924	3,904
ไทยพวนราบ	472	15,921	34,327	32,864	67,191
อื่นๆ	9	110	375	374	749
รวม	4,173	154,821	432,971	420,303	853,274

(จันทราภักษ์ ไทวรานนท์: 2541)

จากตารางจะเห็นว่าชนกลุ่มน้อยทุกเผ่าในประเทศไทย มีจำนวนทั้งสิ้น 853,274 คน เห็นว่ามีชนเผ่าม้ง จำนวน 111,677 คน คิดเป็นร้อยละ 13.08 และจากการสำรวจข้อมูลด้านประชากรชาวเขาเผ่าม้งในพื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ ของสถานบริการสาธารณสุขชุมชนบ้านดอยดิว อัคราเกิดของ

ประชากรต่อปีคิดเป็นร้อยละ 4.86 (สถานบริการสาธารณสุขชุมชนบ้านคอยด้ว, 2544) การเพิ่มขึ้นที่ไม่สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติพร้อมทั้งรัฐบาลมีนโยบายที่จะนำความเจริญเข้าสู่ชนบท โดยมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่น การสร้างถนนเข้าสู่ชุมชน การขยายเขตไฟฟ้า และการสร้างระบบน้ำประปา ขาดการบริหารจัดการเกี่ยวกับการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกต้องและเป็นธรรมเกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติทั้งทางตรงและทางอ้อม สิ่งที่เกิดขึ้นส่งผลต่อการเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศวิทยาชุมชน การเคลื่อนไหวของประชากร เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพที่เปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชน สิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ขึ้นในสังคม บางครั้งขาดผู้สนใจที่จะศึกษา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นอย่างไรบ้าง หลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีระบบคิดเป็นแนวเดียวกันเฉพาะในด้านบวกเสมอว่าประชาชนได้รับผลประโยชน์ต่อการพัฒนาครั้งนี้ โดยไม่ย้อนกลับจากมุมมองของประชาชนในสังคมเลย

จังหวัดน่าน เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์และวัฒนธรรม อันประกอบด้วยชนพื้นเมืองและชนกลุ่มน้อยที่อยู่บนพื้นราบและเป็นชาวไทยภูเขาเผ่าต่างๆ เช่น ม้ง (แม้ว) เมี่ยน (เย้า) ขมุ ถิ่น ลัวะ ไทลื้อ และ มลาปรี (ผิทองเหลือง) มีประชากรทั้งหมด 480,771 คน แยกเป็น ชาย 243,724 คน ผู้หญิง 237,047 คน (สำนักงานทะเบียนกลางกรมการปกครอง, 2539)

อำเภอท่าวังผา ก็เป็นอำเภอหนึ่งที่มีประชากรที่มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมเช่นกัน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 53,423คน 10 ตำบล 89หมู่บ้าน มีชนกลุ่มน้อย 10หมู่บ้าน จำนวนประชากร 6,502 คน (สำนักงานสาธารณสุขอำเภอท่าวังผา, 2543)

บ้านคอยด้ว เป็นหมู่บ้านที่ชนชาติพันธุ์เป็นชนเผ่าม้ง มีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,171 คน แยกเป็น ชาย 616 คน หญิง 555 คน จำนวน 143 หลังคาเรือน (สถานบริการสาธารณสุขชุมชนบ้านคอยด้ว, 2544)

พื้นที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ เดิมเป็นหมู่บ้านที่ห่างไกลความเจริญ ในเขตอำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน การคมนาคมไม่สะดวก วิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นแบบพึ่งตนเอง ยึดถือวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ มีความผูกพันระบบเครือญาติสูง มีความเอื้ออาทรต่อระบบนิเวศวิทยาในชุมชน การสร้างที่อยู่อาศัย จะเป็นแบบเรียบง่ายใช้วัสดุจากธรรมชาติจากท้องถิ่นที่มีอยู่แถบนั้น

ในปี พ.ศ. 2527 ทางรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณการปรับปรุงคมนาคม โดยมีการตัดถนนลาดยางเข้าสู่พื้นที่ ทำให้การคมนาคมสะดวกดีขึ้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 ทางรัฐบาลได้มีการจัดสรรงบประมาณขยายเขตไฟฟ้าเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมีแสงสว่างใช้ตอนกลางคืน พร้อมทั้งได้ซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ และให้ความบันเทิงที่ใช้ในชีวิตประจำวันเกิดขึ้น และในปี

2543 ทางองค์การบริหารส่วนตำบลศรีภูมิได้จัดสรรงบประมาณในการก่อสร้างระบบประปาภูเขาเข้าสู่หมู่บ้าน ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดเจน ระบบเศรษฐกิจของหมู่บ้านมีลักษณะบริโภคนิยมมากขึ้น มีนำเอาเทคโนโลยีแบบใหม่เข้าสู่สังคม เช่น ตู้เย็น โทรทัศน์ รถยนต์ จักรยานยนต์ ฯลฯ การประกอบอาชีพทางการเกษตร ปลูกพืชเศรษฐกิจ ประเภทไม้ผลจำพวก ลิ้นจี่ และขิง มุ่งเน้นไปในเชิงพาณิชย์มากขึ้น มีการเคลื่อนไหวของประชากรจะเกิดขึ้น โดยการอพยพแรงงานสู่เมืองใหญ่ ทำให้โครงสร้างสังคมเปลี่ยนไปจากเดิม

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเหตุทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในปัญหาที่เกิดขึ้น อันมาจากผลของการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน ในบ้านคอยควี้ว เริ่มตั้งแต่ทรัพยากรป่าไม้ลดลง สัตว์ป่าลดลง การเร่งใช้ที่ดินในการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ และทางรัฐบาลมีนโยบายที่นำความเจริญเข้าสู่ชุมชนในชนบท โดยพยายามจะเปลี่ยนให้ชุมชนชนบทเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น โดยมีการตัดถนนลาดยาง ขยายระบบไฟฟ้า และระบบประปา เข้าสู่หมู่บ้าน พร้อมทั้งเกิดระบบเศรษฐกิจในเชิงตลาดมากขึ้น มีการใช้ระบบเงินตราในการเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน พร้อมทั้งมีการขนย้ายทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปธุรกิจ มีระบบสื่อสาร สื่อโฆษณามากขึ้นและระบบการศึกษา สาธารณสุขดีขึ้น จะมีผลทำให้ :

1. ชาวบ้านจะมีการปรับตัวอย่างไร เมื่อระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมเปลี่ยนแปลง
2. การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน จะมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในชุมชน และคุณภาพชีวิตชาวบ้านอย่างไร
3. วัฒนธรรมและความเชื่อ ในการจัดการระบบนิเวศชุมชนของชนเผ่าม้ง จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาเกี่ยวกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และการจัดการระบบนิเวศชุมชนเผ่าม้ง
2. ศึกษาพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านสังคม ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชนของชาวเขาเผ่าม้ง
3. ศึกษาผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน ต่อระบบความสัมพันธ์ทางสังคม และ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเผ่าม้ง

1.3 ขอบเขตและประเด็นปัญหาของการศึกษา

การศึกษา ครั้งนี้ มีประเด็นปัญหา 3 ประการ คือ

การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านสังคม

ก. ด้านเศรษฐกิจ

ศึกษาการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจของไทย จากระบบเศรษฐกิจภาคเกษตรกรรม หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เศรษฐกิจแบบพอเพียง ไปสู่เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรม และเศรษฐกิจทุนนิยม บริโภคนิยม

เศรษฐกิจภาคเกษตรกรรมหรือเศรษฐกิจแบบพอเพียง มีความผูกพันสูงในระบบเครือญาติ โดยมีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบนิเวศวิทยาหรือสิ่งแวดล้อม อาศัยและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน มนุษย์จะสร้างวัฒนธรรม หรือระบบสัญลักษณ์ ที่เป็นสื่อในความสัมพันธ์ อาจจะเป็นในรูปของพิธีกรรม หรือข้อห้าม เช่น ขีดของไทยล้านนา เพื่อที่จะรักษาหรืออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ต่อไป

เศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมหรือเศรษฐกิจทุนนิยม บริโภคนิยม โดยมุ่งเน้นการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ที่ใช้ดัชนีการวัดและตีค่าเป็นรูปของเงินตรา จะมีการระดมทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการผลิตสินค้าสนองความต้องการของมนุษย์ มีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรธรรมชาติ จากแหล่งหนึ่งไปสู่อีกแหล่งหนึ่งอย่างมาก

การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจมีความเชื่อมโยงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน ตลอดจนระบบความสัมพันธ์และวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ข. การเมือง

ศึกษา นโยบายทางการเมือง แต่ช่วงที่ได้มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงมาก่อนปี พ.ศ. 2537 ที่ยังไม่ได้กระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และหลังปี พ.ศ. 2537 ที่มีนโยบายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น มีการยกฐานะสภาตำบลเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล โดยให้แต่ละหมู่บ้านเลือกตั้งตัวแทนลงไปปฏิบัติงานในส่วนของตำบล และมีบทบาทหน้าที่ที่ดูแลความเป็นอยู่ ของประชาชนในตำบลตนเองเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ค. สังคม

- ศึกษา ก. โครงสร้าง การปกครองและการบริหาร
 ข. โครงสร้างประชากร อัตราการเพิ่ม การเคลื่อนย้ายของประชากร
 ค. โครงสร้างและระบบความสัมพันธ์ของครอบครัว
 ง. การปฏิสัมพันธ์ และการแลกเปลี่ยน ทางสังคมและวัฒนธรรมกับชุมชนอื่นๆ

การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน

ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่ ตลอดจนถึงรูปแบบและโครงสร้างที่อยู่อาศัยในอดีตและปัจจุบัน โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ

- ก. ระยะแรก เริ่มตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านคอยด้ว ปี พ.ศ. 2506 จนมีการตัดถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2527
 ข. ระยะที่สอง หลังปี พ.ศ. 2527 มีถนนลาดยาง ระบบไฟฟ้า และระบบประปาเข้าสู่หมู่บ้าน จนถึงปัจจุบัน

ทรัพยากรธรรมชาติที่สนใจศึกษาครั้งนี้ คือ ป่าไม้ สัตว์ป่า ของป่า และการใช้ที่ดิน ว่าการลดลงมีสาเหตุอย่างไร และผลกระทบที่เกิดกับคนในพื้นที่ เปรียบเทียบรูปแบบและโครงสร้างที่อยู่อาศัย ในอดีตและปัจจุบัน พิจารณาแง่ของการใช้ทรัพยากร โครงสร้างภายในการจัดพื้นที่ใช้สอย และความคงทน

วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเชื่อ

- ศึกษา ก. การรวมกลุ่ม ความร่วมมือในสังคม
 ข. การประกอบอาชีพ การดำรงความเป็นอยู่
 ค. การจัดงานประเพณีเทศกาล
 ง. ประเพณีกับการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับวิถีชีวิต
 จ. ระบบความเชื่อทางศาสนา

1.4 พื้นที่ทำการศึกษ

ในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา ประชากร 1 หมู่บ้าน คือ

- บ้านคอยด้ว ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นหมู่บ้านชนเผ่าม้ง มีจำนวนประชากรทั้งหมด 1,171 คน แยกเป็นชาย 616 คน หญิง 555 คน จำนวน 143 หลังคาเรือน

1.5 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาใช้วิธีการแบบผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) แต่ได้มุ่งเน้นไปทางการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนใหญ่ ใช้ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณบางส่วนเท่านั้น เพื่อประกอบการอธิบายหาความสัมพันธ์ความเชื่อมโยงของปัญหาที่พบ โดยแบ่งแหล่งข้อมูล ในการศึกษาออกเป็น 2 แหล่ง

แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source)

เบื้องต้นเป็นการศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เหล่านี้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐาน สำหรับการทบทวนวรรณกรรมจาก

- ก. หนังสือและตำรา
- ข. รายงานการวิจัย ในรูปของวิทยานิพนธ์ ภาคนิพนธ์ หรือรายงาน
- ค. จุลสาร วารสารซึ่งจัดพิมพ์โดยหน่วยงานของราชการ เอกชน หรือสมาคม ทางวิชาการ
- ง. ระเบียบรายงาน สถิติ จากส่วนราชการและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพื้นที่ศึกษา
- จ. เอกสารอื่นๆ เช่น เอกสารประกอบการเรียนการสอน หนังสือพิมพ์ เอกสารประกอบการประชุมหรือสัมมนาทางวิชาการ

แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source)

ผู้ศึกษาได้ทำศึกษาภาคสนาม ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูล ดังนี้

- ก. วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) สัมภาษณ์ลงรายละเอียด โดยใช้คำถามแบบเปิด ทำให้ทราบข้อมูลแบบกว้าง และผู้สัมภาษณ์ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย

เป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่ได้คัดเลือกไว้แล้ว การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีแบบเฉพาะเจาะจง มีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่ควรได้รับการคัดเลือก ดังนี้

1. กลุ่มตัวอย่างต้องเป็นบุคคลที่มีลักษณะของภาวะผู้นำ
2. กลุ่มตัวอย่างต้องมาจากทุกกลุ่ม โดยการคัดเลือกตัวแทน
3. กลุ่มตัวอย่างต้องสามารถพูดภาษาไทยกลางได้
4. กลุ่มตัวอย่างควรมีทุกระภูต (แม่)

ผู้สัมภาษณ์สามารถปรับคำถามได้ตลอดเวลาให้เหมาะสมกับผู้ให้สัมภาษณ์ ตามคำถามจนได้คำตอบจากกลุ่มตัวอย่างจนเป็นที่พอใจ ก่อนจะดำเนินการสัมภาษณ์ต้องทำความเข้าใจกับผู้ให้สัมภาษณ์ เครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์ 1. แนวคำถาม 2. กระดาษจดบันทึก 3. เทปบันทึกเสียง

ข.วิธีการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) จำนวน 1 ครั้ง เพื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง หรือผู้ให้ข้อมูล (Informant) ซึ่งมาจากตัวแทนแม่บ้าน ตัวแทนชาวบ้าน การดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย ผู้ดำเนินการวิจัยต้องเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกให้การประชุมประสบผลสำเร็จ ประเด็นแนวคำถาม ในวงสนทนากลุ่ม พยายามให้มีปฏิริยาโต้ตอบกันระดับสูง กระตุ้นด้วยประเด็นคำถาม ให้ผู้สนทนาทุกคนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ประเด็นคำถามที่มาจากวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ทุกคนมีส่วนร่วมในการคิดจะเป็นลักษณะการต่อของระบบความคิด เพื่อให้คำตอบออกมาถึงลงไปอีกระดับหนึ่งและชัดเจนยิ่งขึ้น

บุคคลในการจัดสนทนากลุ่ม ประกอบด้วย

1. พิธีกร (Moderator) ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้นำ และกำกับการสนทนา ให้เป็นไปตามแนวทางของประเด็นปัญหาที่ต้องการทราบ ให้ได้ข้อมูลข้อการศึกษาที่ชัดเจนและละเอียดที่สุดภายในเวลากำหนดซึ่งจะให้สมาชิกในกลุ่มอธิบายความรู้สึกในประเด็นคำถามควบคุมปัญหาและ ควบคุมการสนทนา
2. ผู้จดบันทึกคำสนทนา (Note-Taker) ค่อยจดบันทึกคำสนทนาทุกคำพูดที่จดทัน บันทึกใครสนทนาอย่างไร บรรยากาศของการสนทนา และผังการสนทนา
3. เจ้าหน้าที่บริการทั่วไป (Assistant) ให้บริการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่อยู่ในกลุ่มสนทนา บริการน้ำดื่ม ขนม บันทึกเทป เปลี่ยนเทป กันผู้ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ให้เข้ามารบกวนสมาชิกกลุ่ม

ค. จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) สังเกตการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยมีการบันทึกภาพถ่ายเพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลง

การเลือกตัวอย่างการศึกษา

เลือกตัวแทนของหมู่บ้าน 40 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง ดังต่อไปนี้

- ผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน 1 คน
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน 2 คน
- สมาชิก อบต.	จำนวน 2 คน
- ข้าราชการในชุมชน	จำนวน 1 คน
- อาสาสมัครสาธารณสุข	จำนวน 5 คน
- ตัวแทนชาวบ้าน	จำนวน 10 คน
- ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน	จำนวน 10 คน
- ตัวแทนกลุ่มผู้สูงอายุ	จำนวน 5 คน
- ผู้นำตามธรรมชาติ	จำนวน 4 คน

1.6 ภาษานิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

1. ความเชื่อ หมายถึง ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม ข้อยกเว้น ที่ถูกปลูกฝังโดยได้รับอิทธิพลมาจาก เช่น ความเชื่อเรื่องผี เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใน การกำหนดคฤหัสถ์ยาม การเลือกพื้นที่ การปลูกที่อยู่อาศัย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและ การจัดสภาพแวดล้อม
2. ระบบเครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์พื้นฐานทางสายเลือดและการแต่งงาน ของประชาชนในชุมชน
3. เศรษฐกิจ หมายถึง ระบบการผลิตและรายได้ที่ชุมชนได้รับ ทั้งในรูปเงินตราและไม่ใช้เงินตรา
4. การเมือง หมายถึง การบริหารจัดการของภาครัฐ ที่เข้าไปจัดการภายในชุมชน
5. ความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ของประชาชนที่มีต่อกันภายในชุมชนในชีวิตประจำวัน

1.7 การวิเคราะห์

นำข้อมูลที่ได้จากแหล่งปฐมภูมิ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ใช้คำถามแบบเปิด การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม นำมาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยแบ่งเป็น 3 ตอนตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ

ตอนที่ 1 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านสังคม

ตอนที่ 2 การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน

ตอนที่ 3 วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อ และความสัมพันธ์ทางสังคม

และใช้ตารางประกอบการวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของความคิดเห็นกลุ่มตัวแทนที่คัดเลือกจากกลุ่มต่างๆ

ข้อมูลทุติยภูมิ ที่เก็บจากหนังสือ เอกสาร งานวิจัย และระเบียบรายงานจากภาคราชการ และเอกชนที่เกี่ยวข้อง นำมาเสริมในการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลปฐมภูมิจากการเก็บจากกลุ่มตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ และความเชื่อมโยงของผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชน ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ภายในสังคม ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ เกิดขึ้นได้อย่างไร

1.8 ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงระบบวัฒนธรรม ความเชื่อ การจัดการระบบนิเวศชุมชนของชนเผ่าม้ง
2. ทำให้ทราบถึงผลกระทบของการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง และด้านสังคม ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชุมชนของชนเผ่าม้ง
3. ทำให้ทราบถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงนิเวศชุมชน ที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ของชนเผ่าม้ง